KARAMAN MÜZESİNDE BULUNAN YÖRESEL KİRKİTLİ DOKUMALARIN TEKNİK VE MOTİF ÖZELLİKLERİ

Derya KONUK[1]

Mustafa KONUK[2]

Öz

Bu çalışmada Karaman Müzesinde bulunan Karaman yöresine ait 41 adet kirkitli dokumanın teknik ve desen özellikleri araştırılmış ve yöreye ait dokumalar tespit edilmiştir. Çalışmada Karaman ilinde dokumacılık, dokumalarda kullanılan gereçler, kullanılan ipliklerin renklendirilmesi, dokumalarda kullanılan teknikler, kalite, renk, motif ve kompozisyon özellikleri incelenip analiz edilerek çalışmaya eklenmiştir. Müzede bulunan dokumaların ayrıntılı olarak yörede yaşayan alanında uzman kişilerce her özelliği incelenmiş, yorumlanmış ve motif çizimleri yapılmıştır. Bu alanda yapılan çalışmalara kaynak olması açısından önemli bir referans olması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Müze, dokuma, desen, motif

Bu makale "Karaman Müzesinde Bulunan Kirkitli Dokumaların İncelenmesi" başlıklı yüksek lisans tez verilerinden yararlanılarak oluşturulmuştur.

[1]Selçuk Üniversitesi Doktora Öğrencisi derya_atsatan(at)hotmail.com
[2]Öğr. Gör. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi T.B.M.Y.O. El Sanatları Bölümü, mustafa-konukk(at)hotmail.com

TECHNICAL AND MOTIF CHARACTERISTICS OF LOCAL WIRE WOVEN FROM KARAMAN MUSEUM

Abstract

In this study the technical and pattern characteristics of 41 comb weavings were investigated belonging to Karaman region in the Karaman Museum. Weaving, materials used in weaving, coloring of yarns used, techniques used in weaving, quality, color, motif and composition properties were examined, analyzed and results were added to the study in Karaman province. Each feature of the woven fabrics in the museum has been examined in detail by the experts living in the area and motif drawings were made. It is aimed to be an important reference in terms of being a source for the studies conducted in this field.

Keywords: Museum, weaving, pattern, motif

Giriş

Karaman bölgesinde kirkitli dokumacılık İslamiyet'in Anadolu'ya gelişi ile yayılması yıllarına kadar gider. Bu dönem 11. ve 13. yüzyıllar arasını kapsar. Bu yörenin halıları kendine özgü dokuma özelliği gösterir (Tekçe, 1993). 1271 – 1272 yıllarında İran üzerinden Antalya'ya geçen Marco Polo teknik ve sanat yönünden en iyi cins, güzel ve kaliteli halıların Konya ve çevresindeki yerleşim yerlerinde dokunduğunu yazmaktadır (Aslanapa, 1973). Karaman ve çevresinde yapılan havlı dokumaların hav yükseklikleri 6 – 8 mm. arasında değişir. Hav kırkım işlemleri dokuma sırasında her sıra atımından sonra ayarlı makas ile yapılır. Kalitenin tam olarak oturması için her üç sıradan sonra sıkıştırma ipi kullanılır. Dokumalar günlük hayatın her alanında kullanılmaktadırlar. Karaman ve çevresinde kirkitli dokuma sanatının gelişmesinde ve yüzyıllar boyu değerini korumasında en önemli etkenlerden birisi de hiç kuşkusuz dokumalarda kullanılan bütün malzemelerin kalitesidir. Bu etkenleri şöyle sıralayabiliriz;

1. Bölgede yetişen koyun yünlerinin ince, yumuşak ve iyi boya tutma kabiliyetine sahip olması.

2. Dokumalarda kullanılan iplerin kök boyalarla boyanması.

3. Havlı ve düz dokumaların santimetre karedeki düğüm ve sıra sayısının çokluğu, ile sıkıştırma ve kırkım gibi işçilik üstünlüğü.

4. Dokumalarda saf yün iplerin kullanılması ve dokumalar içine hiç bir şekilde hazır sentetik iplerin karıştırılmaması.

5. Dokumalarda yöresel motif ve kompozisyonların kullanılması (Gündüz, 1980:407-409).

Bölgede Türk geleneklerine göre halı, satmak için dokunmaz. Halılar ancak hediyelik, kullanım ve çeyizlik için dokunur. Günümüzde gerek kişiler aracılığıyla gerekse de tüccarlar aracılığıyla halı, ticaret amaçlı dokunmaktadır. Dokumalar arz-talep çerçevesinde ticari ürün haline gelmiştir. Prof. Dr. Faruk Sümer'in yaptığı araştırmalara göre 14. yüzyıl Karaman ve çevresinde halıcılığın yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Karamanoğlu Mehmet Bey, Osmanlı Sultanı 1.Murat'ı Balkanlar'da kazandığı başarıdan dolayı tebrik etmiş ve ona adet olduğu üzere değerli armağanlar göndermiştir. Bu armağanlar arasında halılar da mevcut olup bunlar " Galı-ı Karamani -Karaman halısıdır" (Aslanapa, 1997). Halı sadece para kazanmanın bir yolu değil, aynı zamanda bir zevk, bir sanat, ve uğraştır.

Dokumalarda Kullanılan Gereçler

Yün (Koyun Yünü) : Yörede yapılan dokumalarda genellikle koyun yünü kullanılır. Yünler koyunların sırtından kırkılmak suretiyle elde edilir. Kırkılma işlemi yılda iki kez yapılır. İlkbaharda, Nisan ayında yapılan kırkımdan elde edilen ürüne yapağı, Eylül ayında yapılan kırkım işleminden elde edilen ürüne de yün denir. Yapağının telleri daha uzun ve kirli olur. Eylül yünü ise daha kısa fakat yumuşak olur. Bu yün elde edilmeden önce genellikle koyunlar akar sular gibi yerlerde yıkanırlar. Yünler kalite yapılarına göre ayrılarak eğrilirler ve boyanırlar. Her yün grubunun boya tutma özelliği birbirinden farklıdır. Dokumalardan, yapağı daha çok tutulur. Lif boyunun uzun olmasından dolayı rahatça kullanılır (Gürcüm, 2005).

Dokumalarda Kullanılan İplerin Boyanması

Dokumalarda boya en önemli unsurlardan olup, halının ve kilimin kalitesini tespit etmekte önemli rol oynar. Halıcılıkta, yöresel özellikler, boyamada göz önünde tutulması gereken noktalardan birisidir. Karaman ve çevresinde eskiden doğal boyalar kullanılırken günümüzde sentetik boyalar kullanılmaktadır. Maliyeti düşürmesi ve kolay elde edilmesinden dolayı kimyasal boyalar tercih edilmektedir. Doğal boyaları elde etmede çok sayıda bitkiden ve kökten yararlanılır. Bu bitkilerin muhtelif yerlerinden ve meyvelerinden çeşitli boya maddeleri elde edilir. Bu maddeler şunlardır; çiçekler, kabuklar, yapraklar, ağaç kabukları, kökler ve meyvelerden çeşitli renk ve tonları elde edilirler. Eskiden bu boyarlar yöre halkı tarafından elde edilirken günümüzde aktarlardan veya tüccarlardan hazır halde alınmaktadır. Sentetik boyaların renkleri fazla dayanıklı değildir. Kök boyalar daha çok dayanım gösterirler. Geleneksel olarak yünler, derelerde veya akarsularda deterjan kullanılmadan tokaç ile ıslak olarak temizleninceye kadar defalarca dövülerek temizlenir ve kokusundan arındırılırlar. Yünler kurutulduktan sonra taranır, taranması biten yünler iğ ya da kirman ile büküm kazandırılarak iplik haline getirilir. Dokumada kullanılacak ilmelik ipler az büküm verilerek imal edilirler. İplikleri boyamaya hazırlamadan önce çile haline getirilirler. İplerin üzerinde herhangi artık madde olmamasına dikkat edilir. Üzerinde yağ veya kir bulunan çile iplikler gerekirse boyanmadan önce kazanlar içinde deterjanlı su ile tekrardan yıkanırlar. Daha sonra durulanır boyama işlemi hemen yapılacaksa kurutmaya gerek yoktur, suları akıtıldıktan sonra boyama işlemine geçilir.

Boyama suyunun miktarı, yünün kilosu başına 30 ile 40 litre arasında olmalıdır. Boyama esnasında iplikler üzerinde renklerin dalgalı olmaması için banyo sırasında çok sık karıştırmak ve yünü alt üst etmek gerekir. Suyun içine, bünyesinde asit bulunan bitki yaprağı veya meyvesi atılır. Bir miktarda şap, suya ilave edilir.

Çözülmesi zor boyarlar kullanılacağında bunların en az bir gün öncesinden suya yatırılması gerekir. Bunların yünün içine karışmaması için bir kap veya tülbent içinde uygulanması uygun olur. Su ısıtılmaya başlanır ve su ısınmaya başladığında suya boyanacak ipler atılır. Isıtma daima hafif ateşte yapılır. Isıtma süresi boyanın çözülme süresine göre değişmekle beraber 1- 2 saat arasındadır. Bu süre boyanın ipliğe işlemesi için yeterlidir. Kazana bir miktar kül, şap veya limon tuzu da atılır. Kül rengi koyulaştırmada; şap, rengin sabitleşmesinde; limon tuzu ise rengin iyi çıkması ve matlığı gidermede kullanılır (Genç, 2003). İpler kazandan çıkarıldıktan sonra küllü su ile doldurulmuş kazana yatırılır. İstenilen renk tonunun elde edildiği kontrol edildikten sonra kazandan çıkartılırlar. Durulandıktan sonra kurumaya bırakılırlar. Kuruma işlemi güneş ışınlarının direk temas etmeyecek şekilde gölge bir yerde olmalıdır. Anadolu'da doğal boyacılık çok eski ve köklü bir uygulamadır. Birçok el sanatı ürünümüz için gerekli boyayı, uzun yıllar bitkilerden elde etmişizdir. 1882'den itibaren, ülkemize giren suni boyalardan önce kullanılan doğal boyalar arasında bitki boyaları önemli yer tutar. Uzun süre devam eden doğal boyacılıkta, boyar madde olarak sayıları belli olan maden, toprak, hayvan ürünleri ve bitkiler kullanılmıştır (Gürbüz, 1988).

Karaman İl Müzesinde Bulunan Dokumaların Teknik Özellikleri

Dokumaların en-boy ölçüleri: Müzede incelenen toplam 41 havlı ve düz dokuma incelenmiş, kirkitli dokumaların düzgün forma yakın dikdörtgen tipte dokunduğu tespit edilmiştir. Bu sebeple enleri dar, boyları uzundur. Dokuma boyutları incelendiğinde yörede en çok hangi ölçülerde dokumaların yapıldığı ve dokumaların nerelerde kullanıldığı anlaşılabilmektedir. İncelenen kirkitli dokumalardan ayrı ayrı alınan en ve boy ölçüleri doğrultusunda yüzey alanları ve boy/en oranları hesaplanmış ve istatistiksel analizleri yapılarak elde edilen değerler, ilgili tablolarda verilmiştir.

Karaman Müzesinde incelenen dokumaların en (cm) ölçülerine ait istatistiksel bilgiler Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Karaman Müzesinde incelenen kirkitli dokumaların en ölçüleri

Ölçü Aralıkları	Havlı Dokuma En Ölçüleri		Düz Dokuma En Ölçüleri	
	f	%	f	%
20-40	_	_	2	8
41-60	9	60	5	19
61-80	_	_	3	11
81-100	1	7	11	42

101-120	5	33	2	8
121-140	_	_	2	8
141-160	_	_	1	4
TOPLAM	**15**	**100**	**26**	**100**

Tablo 1 incelendiğinde Karaman müzesinde bulunan havlı dokumaların enleri %60 oran ile 41-60 cm, %33 oran ile 101-120 cm ve %7 oran ile 81-100 cm arasında değişim göstermektedir.

Verilere göre Karaman Müzesinde incelenen havlı dokumaların enleri genellikle 41-60 cm arasında dokunduğu anlaşılmaktadır. Bu sırayı 101-120 cm arasındaki dokumalar takip ederken 81-100 cm arasındaki dokumalar azınlığı oluşturmaktadır.

Karaman Müzesinde bulunan düz dokumaların enleri ise büyük oranda 81-100 cm arasında değişim göstermektedir (% 42). Bunu %19 oran ile 41-60 cm arasındaki dokumalar izlemekte; 20-40 cm, 101-120 cm ve 121-140 cm en ölçüsündeki dokumaların ise aynı oranı paylaştıkları anlaşılmaktadır (%8).

Elde edilen verilere göre Karaman Müzesinde incelenen düz dokumaların enlerinin genellikle 81-100 cm arasında dokunduğu görülmüştür. En az oranda da 140-160 cm dokumalar bulunmaktadır.

Karaman Müzesinde incelenen kirkitli dokumaların boy (cm) ölçülerine ait istatistiksel bilgiler Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Karaman Müzesinde incelenen kirkitli dokumaların boy ölçümleri

	Havlı Dokuma Boy Ölçüleri		**Düz Dokuma Boy Ölçüleri**	
Ölçü Aralıkları	**f**	**%**	**f**	**%**
20-40	1	7	1	4
41-60	1	7	3	11
61-80	2	13	_	_
81-100	4	26	1	4
101-120	1	7	4	15
121-140	3	20	7	27
141-160	2	13	3	11
161-180	_	_	2	8
181-200	_	_	_	_
201-220	_	_	_	_
221-240	_	_	2	8
241-260	_	_	_	_

261-280	_	_	1	4
281-300	_	_	_	_
301-320	_	_	_	_
321-340	_	_	1	4
341-360	_	_	_	_
361-380	_	_	_	_
381-400	_	_	1	4
TOPLAM	**15**	**100**	**26**	**100**

Tablo 2 incelendiğinde Karaman müzesinde bulunan havlı dokumaların boyları %26 oran ile 81-100 cm, %20 oran ile 121-140 cm %13 oran ile 61-80 cm ve 141-160 cm ile %7 oranında da 20-40 cm, 41-60 cm ve 101-120cm arasında değişim göstermektedir.

Verilere göre Karaman Müzesinde incelenen havlı dokumaların boylarının genellikle 81-100 cm arasında dokunduğu anlaşılmaktadır. Bu sırayı 121-140 cm arasındaki dokumalar takip ederken 61-80 cm arasındaki dokumalara çok az rastlanmıştır. 20-40 cm, 41-60 cm ve 101-120 cm dokumaların nadiren dokunduğu görülmüştür.

Karaman Müzesinde bulunan düz dokumaların boyları ise büyük oranda 121-140 cm arasında değişim göstermektedir (% 27). Bunu %15 oran ile 101-120 cm arasındaki dokumalar izlemekte; 20-40 cm, 81-100 cm, 261-280 cm, 381-400cm 321-340 cm boy ölçüsündeki dokumalar ise aynı oranı paylaşmaktadır (%4).

Verilere göre Karaman Müzesinde incelenen kirkitli düz dokumaların boylarının genellikle 121-140 cm arasında dokunduğu görülmektedir. Karaman'da dokumaların daha çok genel ihtiyaca göre dokunduğu gözlemlenmiştir. Dokumalar dikdörtgen formdadır. Karaman ve çevresinde bulunan toplumlar yörük kültürünü yakın tarihe kadar sürdürdükleri için taşınması ve kullanılması açısından ebatları küçük olan dokumalar üretmişlerdir. Bu nedenle yörede bulunan dokuma tezgahlarında ebat olarak dokumalara uygundur.

Dokuma Teknikleri ve Türleri

Dokumalar kullanım alanlarına göre farklı tekniklerde dokunmuştur. Karaman Müzesinde incelenen dokumaların tekniklerine ait istatistiksel bilgiler Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Karaman Müzesinde incelenen dokumalarda uygulanan teknikler

Uygulanan Teknik	f	%
Halı	15	37
Kilim	10	24
Cicim	13	31
Tülü	1	3
Zili	2	5
TOPLAM	**41**	**100**

Tablo 3 incelendiğinde Karaman müzesinde incelenen dokumaların büyük çoğunluğunun halı dokuma tekniği ile üretildiği anlaşılmaktadır (%37). Cicim, kilim gibi teknikler hemen hemen yakın oranlarda uygulansa da en az uygulanan tekniklerin zili (%5) ve tülü olduğu görülmektedir (%3).

Verilere göre Karaman Müzesinde bulunan dokumalarda halı en fazla uygulanan tekniktir. Bunun nedeni Karaman'ın karasal bir iklime sahip olmasından dolayı halıya daha fazla önem verilmesidir. Yer yaygısı olarak kullanılan havlı dokumalar aynı zamanda duvardan gelen soğuk havayı da engellemek için duvara asılarak da kullanılmıştır. Aynı zamanda halı bir zenginlik göstergesi olarak kabul edilmiştir. Düz dokumalar ise daha çok insanların günlük hayatlarını kolaylaştırmak için kullandıkları gereçler olarak tespit edilmiştir (heybe, çuval, vb.).

Eskişehir yöresinde cicim tekniği ile dokunan dokumalara iteği, Yozgat yöresinde ise çalma olarak adlandırılırken, Karamanda ise cicim dokuma olarak adlandırılmaktadır (Önder,1991: 43-44).

Karaman Müzesinde incelenen dokumaların türlerine ait istatistiksel bilgiler Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Karaman Müzesinde incelenen dokumaların türleri

	Havlı Dokumalar		Düz Dokumalar	
Ürünün Cinsi	**f**	**%**	**f**	**%**
Yastık	9	58.1	_	_
Yaygı	_	_	6	22.2
Yolluk	_	_	6	22.2
Seccade	4	29.7	1	3.7
Çuval	1	6.1	7	29.6
Heybe	_	_	3	11.3

Sedir	1	6.1	_	_
Paspas	_	_	1	3.7
Deve Örtüsü	_	_	1	3.7
Çuval Beşik	_	_	1	3.7
TOPLAM	**15**	**100**	**26**	**100**

Tablo 4'teki Karaman müzesinde bulunan havlı dokumaların cinsleri incelendiğinde %21 oran ile yastık birinci sırada, seccade ikinci sıradadır (%29.7). Bu sırayı diğer dokumalar takip etmektedir. Müzede en az bulunan havlı dokuma cinsi sedir ve çuvaldır (%6.1). Düz dokumalarda ise çuval %29.6 oran ile birinci sıradadır. Yolluk %22.2 oran ile ikinci sırada iken %11.3 oran ile heybe azalan değerlerle bulunmaktadır. Diğer dokumalar ise aynı oranları paylaşmaktadır (%3.7).

Verilere göre Karaman Müzesinde bulunan dokumaların büyük çoğunluğunu düz dokumalar oluşturmaktadır. Dokumaların evde, çadırda ve, göç esnasında kullanım amacına göre cinsleri farklılık göstermektedir. İnsanoğlu kendi ihtiyaçlarını karşılamak için farklı boyutlarda ve desenlerde dokumalar üretmişlerdir. Ürettikleri bu dokumalar kullanım alanlarına göre yaygı, sedir, yastık, paspas, seccade, yolluk, çuval, heybe, deve örtüsü ve çuval beşik olarak adlandırılmaktadır.

Karaman'da tarım yaygın olduğundan dolayı tarım ürünlerini taşımak ve muhafaza etmek için çuval dokumalara ağırlık verilmiştir. Çuval ihtiyacında ise düz dokumalar daha uygun olduğu için çuval birinci sırada yer almaktadır. Nadir görülen dokumalar ise sedir, paspas, deve örtüsü, çuval ve beşiktir.

Dokumalarda Kullanılan Gereçler

Dokumalarda kullanılan gereçler genellikle o yöreye ait bilgilere ulaşmakta da yardımcı olmaktadırlar. Karaman Müzesinde bulunan dokumaların neredeyse tamamının yün olması yöre halkının dokumacılık dışında hayvancılıkla uğraştığını da göstermektedir. Karaman yöresinde hayvancılık yaygındır ve dokumacılıkta kullanılan hammaddelere de olumlu etki sağladığı bilinmektedir. Karaman Müzesinde incelenen dokumalarda kullanılan gereçlere ait istatistiksel bilgiler Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Karaman Müzesinde incelenen dokumalarda kullanılan gereçler

Gereçler	Havlı Dokuma						Düz Dokuma					
	Atkı		İlme		Çözgü		Atkı		Bezeme		Çözgü	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Yün	15	100	15	100	15	100	26	100	26	100	22	84
Kıl											4	16
TOPLAM	**15**	**100**	**15**	**100**	**15**	**100**	**26**	**100**	**26**	**100**	**26**	**100**

Tablo 5 incelendiğinde Karaman müzesinde bulunan havlı dokumalarda atkı, ilme ve çözgülerinde kullanılan gereçlerde %100 oranında yün kullanıldığı anlaşılmaktadır. İncelenen düz dokumaların hepsinde atkı ve bezeme ipliği olarak yün kullanıldığı, sadece çözgü ipliğinde kıl kullanılan örneklerin ise azınlığı oluşturduğu görülmektedir (%84).

Verilere göre Karaman müzesinde bulunan dokumaların büyük çoğunluğu yün dokumadır. Bunun nedeni de yörede yün bakımından kaliteli Karaman koyunlarının beslenmesidir. Yöre halkı besiciliğini yaptığı koyunların yününü de en iyi şekilde değerlendirmiştir. Karaman koyunundan elde edilen yünlerin lifleri uzun olduğundan dolayı yumuşak ve esnektir. Esnek olması ürünü yumuşak yaptığından dolayı oldukça yaygın olarak kullanılmıştır. Ama bazı düz dokumaların çözgülerinde kıl kullanılmıştır. Bunun nedeniyle ilgili olarak, "ürünleri nemden ve sudan korumak için yapıldığı" düşünülmektedir. Çünkü kıl dokuma ürünleri nemden ve sudan koruyabilen en etkili malzemedir.

Dokumaların Toplam ve Metrekare Ağırlıkları

Kirkitli dokumalarda ağırlık; atkı, çözgü ve ilme ipliklerinde kullanılan malzemenin kalınlık - incelik ve cinsine, dokumanın boyutlarına, düğüm tipine, hav yüksekliği gibi sebeplere göre değişim göstermektedir. Bazen aynı ebatlarda iki dokumanın ağırlıkları farklı olabildiği gibi farklı ebatlarda dokumalarında aynı ağırlıkta olabilme ihtimalleri vardır. Araştırma kapsamına alınan Karaman müzesindeki kirkitli dokumalar rulo yapılarak el kantarı ile ölçülmüştür. Elde edilen değerler yüzey ölçülerine göre hesaplanarak m^2 ağırlıkları belirlenmiştir (Başaran, 2008).

Karaman müzesinde bulunan kirkitli dokumaların toplam ve m^2 ağırlıklarına ilişkin verilerin istatistiksel analizleri yapılarak, Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Karaman Müzesinde incelenen dokumaların toplam ve metrekare ağırlıkları

	Havlı Dokuma	Düz Dokuma

Ağırlık birimleri	Toplam ağırlık		m^2 ağırlıkları		Toplam ağırlık		m^2 ağırlıkları	
	f	%	f	%	f	%	f	%
0-2 Kg.	_	_	9	60	_	_	17	65.3
2.100-4 Kg.	9	60	3	20	10	38.4	6	23.2
4.100-6 Kg	3	20	3	20	12	46.2	3	11.5
6.100-8 Kg	2	13.3	_	_	4	15.4	_	_
8.100-10 Kg	1	6.6	_	_	_	_	_	_
TOPLAM	**15**	**100**	**15**	**100**	**26**	**100**	**26**	**100**

Tablo 6 incelendiğinde Karaman müzesinde bulunan havlı dokumalarda %60 oran ile 2.100-4 kg ağırlığındaki dokumaların birinci sırada olduğu görülürken, 8.100-10 kg ağırlığındaki dokumaya çok nadir rastlanmaktadır (%6.6). Düz dokumalar ise %46.2 oran ile 4.100-6 kg birinci sırada, %38.4 oran ile 2.100-4 kg ikinci sırada, %15.4 oran ile 6.100-8 kg üçüncü ve son sıradadır. Verilere göre Karaman müzesinde bulunan dokumalarda düz dokumalar çoğunlukla 4.100-6 kg ağırlığındadır. Havlı dokumalar ise çoğunlukla 2.100-4 kg ağırlığındadır. 8.100-10 kg ağırlığında sadece düz dokumaya rastlanmıştır. Metrekare ağırlıklarına göre düz ve havlı dokumalarda büyük çoğunluk 0-2 kg. arasında değişmektedir. Düz dokumalar %23.2 oran ile 2.100-4 kg arasında ikinci sırada bulunmaktadır. Havlı dokumalar ise ikinci ve üçüncü sırayı 4.100-6 kg ile paylaşmaktadır (%20). Dokumalarda kullanılan malzemelerin, incelik ve kalınlıklarının farklı olması metrekare ağırlıklarını değiştirmektedir. Aynı ölçüye sahip olmasına rağmen kalitesi yüksek olan dokumaların daha ağır olduğu tespit edilmiştir. Bazı dokumalarda, dokumaların dağılmasını önlemek ve daha fazla mukavemet göstermesi için arkalarına kumaş dikilerek astar eklemesi yapılmıştır. Bu durumda da metre kare ağırlıkları değişmektedir. Müzenin bodrum katında yer alan depo kısmının oldukça rutubetli bir durumda olduğu gözlenmiştir. Burada saklanan kirkitli dokumaların bu nemden dolayı sergilenen diğer dokumalara göre daha ağır oldukları veya ağırlıklarının değişim gösterdiği gözlenmiştir.

Dokumaların Kalite Özellikleri

El dokusu halılarda; düğüm tarzı ve sayısı, hav yüksekliği, çözgü atkı ve ilme ipliklerinin nitelikleri (incelik, büküm, vb.) ilme sıraları arasına geçirilen atkı sıralarının sayısı ve bu ipliklerin özellikleri önemlidir. El dokusu halılar sahip oldukları bu özelliklere göre standartları belirlenerek, tip ve sınıflandırmaya tabi tutulmuştur (Başaran, 2004: 99-100). Tekstil Yer Döşemeleri- El Dokusu Halılar-Türk halıları standardına (TS 43) göre, el dokusu halıların dm^2'sinde 2400-1851 ilmek olanlar ekstra ince, dm^2'sinde 1850-1401 ilmek olanlar ince, dm^2'sinde 1400-

701 ilmek olanlar orta, dm^2'sinde 700-215 ilmek olanlar kaba halılar olarak belirlenmiştir (TS 43,1992).

Karaman Müzesinde incelenen dokumaların dm^2'sinde bulunan toplam düğüm ve sıra sayılarını belirlemek için dokumanın 10 cm. enin de ve 10 cm. boyundaki düğüm ve sıra sayıları dokumanın 3 farklı yerinden sayılarak ortalaması alınmıştır. Elde edilen sonuçlara ilişkin istatistiksel değerlendirmeler Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. Karaman Müzesinde incelenen dokumaların kalite özellikleri

Kalite	Düz Dokumalar		Havlı Dokumalar	
	f	%	f	%
22x24	_	_	4	26.6
24x26	_	_	4	26.6
26x30	_	_	2	13.3
26x60	1	3.8	_	_
28x66	1	3.8	_	_
30x32	_	_	2	13.3
32x58	1	3.8	_	_
32x54	1	3.8	_	_
32x34	_	_	1	6.6
34x76	1	3.8	_	_
34x36	_	_	2	13.3
34x66	2	7.6	_	_
36x62	1	3.8	_	_
36x68	2	7.6	_	_
36x65	1	3.8	_	_
38x80	2	7.6	_	_
38x82	1	3.8	_	_
38x78	1	3.8	_	_
38x84	1	3.8	_	_
40x72	1	3.8	_	_
40x76	1	3.8	_	_
40x78	2	7.6	_	_
42x82	2	7.6	_	_
42x72	1	3.8	_	_

42x62	1	3.8	_	_
42x80	1	3.8	_	_
42x86	1	3.8	_	_
TOPLAM	**26**	**100**	**15**	**100**

Tablo 7 incelendiğinde düz dokumalarda %7.6 oran ile 34x66, 36x68, 38x80 ve 40x78 kaliteler birinci sırada diğer kaliteler ise %3.8 oran ile ikinci sıradadır. Havlı dokumalar ise; %26.6 oran ile 24x26 ve 22x24 kaliteler birinci sırada, %13.3 oran ile 26x30, 30x32, 34x36 kaliteler ikinci sırada, %6.6 oran ile 32x34 kalite üçüncü sırada yer almaktadır.

Verilere göre Karaman müzesinde bulunan dokumalar farklı kalitelere sahiptir. Havlı dokumalarda 24x26 ve 22x24 kalite çoğunluktadır. Düz dokumalar ise 34x66, 36x68, 38x80 ve 40x78 kalitedeki dokumalar birinci sıradadır. Dokumalar ticari bir kaygı taşımadığı için standart bir kalite değeri göstermemektedir. Bunun en belirgin özelliği de kullanılan malzemelerin incelik ve kalınlıklarının birbirinden farklı olmasıdır. Yünün elde edilişi ve iplik haline getirilmesi geleneksel usullere göre yapıldığı için iplik kalınlıkları birbirine eşit değildir. Dokumalarda kullanılan ipliklerin incelenmesiyle bu net bir şekilde anlaşılmaktadır.

Karaman İli Müzesinde Bulunan Dokumaların Renk, Motif ve Kompozisyon Özellikleri

Renk Özellikleri; Havlı dokumalarda kullanılan hav ipliklerinin diplerine, düz dokumaların ise kenar örgülerinin iç kısımlarına bakıldığında renklerinde herhangi bir ton farklılığı görülmemiştir. Bu dokumaların geçmişte kullanılmasına rağmen renklerinin solmamış olması Karaman Müzesinde incelenen kirkitli dokumaların doğal boya ile renklendirilmiş olduğu izlenimi vermektedir. Karaman Müzesinde incelenen kirkitli dokumalarda kullanılan renkler Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8. Karaman Müzesinde incelenen dokumalarda kullanılan renkler

Renkler	Havlı Dokumalar				Düz Dokumalar			
	Çözgü		İlme		Çözgü		Bezeme	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Beyaz	14	93	6	7	18	69	11	7
Kırmızı	_	_	13	15	_	_	27	18
Kahverengi	1	7	9	11	4	15	14	9
Yeşil	_	_	4	5	_	_	15	10
Siyah	_	_	6	7	2	8	9	6
Turuncu	_	_	9	12	_	_	20	13
Gri	_	_	3	4	_	_	1	1
Sarı	_	_	12	14	_	_	20	13
Krem	_	_	10	12	_	_	18	12
Bordo	_	_	_	_	_	_	3	2
Pembe	_	_	1	1	_	_	10	7
Lila	_	_	2	2	_	_	_	_
Lacivert	_	_	1	1	_	_	2	1
Deve Tüyü	_	_	_	_	2	8	_	_
Açık Mavi	_	_	2	2	_	_	2	1
Mavi	_	_	6	7	_	_	_	_
TOPLAM	**15**	**100**	**84**	**100**	**26**	**100**	**154**	**100**

N=41

Tablo 8 incelendiğinde Karaman müzesinde bulunan havlı dokumaların çözgülerinde kullanılan renkler; % 93 oranında beyaz ve, %7 oranında da kahverengidir. İlme ipliklerinde ise en çok kırmızı rengin kullanıldığı (%15), bunu %14 oranı ile sarı rengin takip ettiği, pembe ve lacivert renklerin ise Karaman yöresi havlı dokumalarında en az rastlanan renk olduğu anlaşılmaktadır (%1).

Düz dokumalarda ise çözgüde %69 oran ile beyaz birinci sırada, %15 oran ile kahverengi ikinci sırada ve %8 oran ile siyah üçüncü sırada yer almaktadır. Bezeme ipliklerinde ise en az kullanılan renk açık mavi, lacivert ve gri iken (%1), düz dokumalarda en çok kullanılan renk ise %18 oranıyla kırmızıdır.

Verilere göre Karaman Müzesinde bulunan havlı ve düz dokumalar incelendiğinde bezeme ipliklerinin içinde kırmızı en çok kullanılan renktir. Havlı dokumalarda en nadir rastlanan renk pembe ve lacivert iken düz dokumalarda gri, lacivert ve açık mavidir. Çözgü ipliklerinde ise havlı ve düz dokumalarda en çok kullanılan renk beyazdır.

Dokumalarda birbirinden güzel mat renkler kullanılmıştır. İpliğin yetmediği kısımlarda renk değişikliğinin olduğu görülmektedir. Satış amacı güdülmeden hazırlanan bu dokumalar, ihtiyaç ve zevke göre hazırlanarak yöreye özgün, estetik ve, geleneksel el sanatı ürünleri arasında yerini almıştır.

Motif Özellikleri

Kirkitli dokumalarda motifler genellikle geleneksel motif ve imler (damgalar), yöresel özelliği olan motifler, bitki ve hayvan motifleri olarak gruplandırılmaktadır. Geleneksel motifler aile çevresi içinde kalmış imlerdir (Başaran, 2004: 105-106). Bölgesel özellikler taşıyan motif kompozisyonları, ailelerin yaşamlarını yansıtmaktadırlar. Bitkisel ve hayvansal motifler, bir düzen içerisinde dokuma sanatının verdiği olanaklara göre değerlendirilmektedir (Yazıcıoğlu, 1992: 74). Diğer yörelerde kullanılan motifler Karaman yöresinde de kullanılmış fakat bu bölgede farklı isimler ve manalar yüklenmiştir. Bu motiflerin anlamlarını ve yöresel isimlerini doğru olarak aktarabilmek için günümüzde hala dokuma yapan bireyler ile görüşülmüştür. Karaman Müzesinde incelenen kirkitli dokumalarda kullanılan motifler Tablo 9'da verilmiştir.

Motifler	Havlı Dokumalar		Düz Dokumalar	
	f	**%**	**f**	**%**
Dama	10	9.6	12	9.6
Çarkıfelek	6	5.7	2	1.6
Bukağı	_	_	3	2.4
Suyolu	7	6.7	10	8
Tarak	3	2.8	6	4.8
Kubbe	1	0.9	_	_
Yingyang	_	_	1	0.8
Yıldız	4	3.8	4	3.2
Küpe	_	_	1	0.8
Sandık	5	4.8	4	3.2
Kurtağzı	_	_	7	5.6
Kurtizi	3	2.8	5	4
Sıçan dişi	_	_	2	1.6
Anahtar	_	_	1	0.8
Baklava Dilimi	3	2.8	7	5.6
Saç Bağı	_	_	5	4
Hayat Ağacı	2	1.9	2	1.6
Penç	4	3.8	_	_
Göz	5	4.8	8	6.4
Goncagül	1	0.9	_	_
Çengel	3	2.8	9	7.2
Kazayağı	_	_	2	1.6
Kuş	4	3.8	6	4.8
Lale	1	0.9	_	_
Altıgen	4	3.8	4	3.2
Bereket	2	1.9	2	1.6
Aşk	2	1.9	_	_
Elibelinde	3	2.8	4	3.2
Ladik Gülü	1	0.9	_	_
Başak	2	1.9	_	_
Akrep	1	0.9	_	_
Pıtrak	3	2.8	5	4
Koç Boynuzu	11	10.5	12	9.6
Zikzak	3	2.8	1	0.8
TOPLAM	**125**	**100**	**104**	**100**

N=41

Tablo 9. Karaman Müzesinde incelenen dokumalarda kullanılan motifler

Tablo 9 incelendiğinde havlı dokumalarda % 10.5 oran ile koç boynuzu motifi birinci sırada iken; düz dokumalarda %9.6 oran ile yine koç boynuzu ve dama motifi birinci sırayı paylaşmaktadır. Havlı dokumalarda goncagül, lale, akrep ve kubbe motifleri en az kullanılan motiflerdir (% 0.9). Düz dokumalarda ise yingyang, küpe, anahtar ve zikzak motifleri ise nadir rastlanan motiflerdir. Verilere göre Karaman müzesinde bulunan dokumalarda en çok kullanılan motifler; koçboynuzu, dama, suyolu, göz ve çengeldir. En az kullanılan motifler ise; kubbe, yingyang, küpe, anahtar, Ladik gülü ve akreptir. Karaman yöresine ait dokumaların tamamında geometrik motifler kullanılmıştır. Bazı bitkisel motiflerde stilize edilerek geometrik formda kullanılarak dokumalarda yer almaktadır. Motifler arasında büyüklük ve küçüklük uyumuna dikkat edilmiştir. Deniz'e göre, Ladik halılarının kenar sularında kullanılan lale ve karanfillerden meydana gelen Ladik gülü motifi Kayseri ve çevresindeki dokumalarda da kullanılmıştır (Deniz, 2000:140). Sanıbelli'ye göre Karaman dokumalarında kullanılan motifler diğer yörelerde de aynı isimlerle anılmaktadır. Fakat bazı motifler tam olarak Karaman yöresine ait değildir. Diğer yörelerden gelen dokumalar Karaman dokumalarına örnek teşkil edebildiği gibi bazı motifler de Karaman'dan diğer yörelere giderek yaygınlaşmış olabilmektedir (Sanıbelli, 1994:382-390).

Karaman Müzesinde İncelenen Kirkitli Dokumalarda Kullanılan Motifler

Müzede yöreye ait incelen dokumalarda bitkisel başak, pıtrak, penç, goncagül ve ladik gülü gibi bezeme türlerinin kullanıldığı gibi geometrik bezeme olarak da koçboynuzu, bereket, su yolu dikdörtgen ve yıldız motifleri kullanıldığı tespit edilmiştir. Dokumalarda çok rastlanan belli başlı motiflerin çizimleri yapılmış ve kullanıldığı kısımlar açıklanmıştır. Müzede Bulunan Dokumalarda Kullanılan Bitkisel Bezemeler; bitkisel motifler stilize edilerek dokumalarda kullanılmıştır. Başak: "V" biçimlerinin yatay olarak tekrarlanmasıyla başağı andıran, yörede bereketli olarak da bilinen motifin adıdır (Yeşilyurt, 2014). Bu motif Karaman Müzesinde bulunan dokumaların zemin kısmında, madalyon bağlantılarında ve mihrap bölümünde bulunmaktadır.

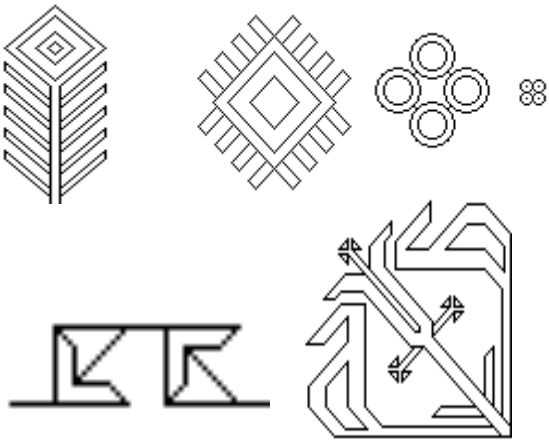

Şekil 1. Yöre dokumalarında kullanılan başak, pıtrak, penç, goncagül,ladik gülü motifleri

Pıtrak (Bıtırak, Buturak): İnsanların giysilerine ve hayvanların tüylerine yapışan hafif dikenli bir bitkidir. Onun, kem bakışları savuşturmaya gücünün yettiğine inanılarak dokunduğu, dokuyuculardan edilen bilgiler arasında yer almaktadır (Mavi, 2014). Diğer taraftan çiçeklerle doluluğu ifade ettiği için bolluğun da bir sembolüdür. Bunu en iyi un çuvallarının üzerinde kullanılması açıklar. Bu motif Karaman müzesinde bulunan düz dokumalarda genellikle cicim tekniğiyle dokunmuş çuvallarda kullanılmıştır. Dokumaların bordür, mihrap ve zemin kısımlarında kullanılmıştır.

Penç (Çiçek): Dokumaların bordür ve sedeflerinde kullanılmaktadır. Saflığı, gençliği ve bereketi simgelediği dokuyuculardan elde edilen bilgiler arasındadır (Yeşilyurt, 2014).

Goncagül: Açılmamış, açılmak üzere olan çiçeği simgeleyen bir motiftir. Yeni yaşam ve gelecek güzel günlerin umudu olarak dokumalarda kullanıldığı dokuyuculardan elde edilen bilgiler arasındadır (Mavi, 2014). Dokumaların ince sedeflerinde ve mihrap kısmında kullanılmıştır.

Ladik Gülü: Özellikle Konya Ladik halıları ile özdeşleşmiş bereketi simgeleyen bir motiftir. Karaman Müzesinde bulunan dokumaların bordür kısmında kullanılmıştır (Deniz, 2000).

Müzede Bulunan Dokumalarda Kullanılan Figürlü Bezemeler

İnsan ve hayvan figürlerinin kullanılmasıyla oluşturulan motiflerdir. İslam'ın kabulü ile tasvir yasağı sonucu bu motiflerin uygulanmasında sınırlama getirilmiştir. Dokumalardaki figürler stilize bir yaklaşımla oluşturulmuştur.

Akrep: Vücudunda bulundurduğu zehir ile her an öldürmek için pusuda bekleyen kötü niyet ve sebepsiz kavganın somut sembolüdür (Erberk, 2002: 155). Dokumalarda kullanılmasının nedeninin düşmanın var olduğuna inanılması olduğu bilinerek dokunduğu dokuyuculardan edinilen bilgiler arasında yer almaktadır (Mavi, 2012). Dokumaların mihrap kısımlarında kullanılmıştır.

Şekil 2. Yöre dokumalarında kullanılan akrep, tarak, kaz ayağı, elibelinde motifleri

Kanat: Yaşamın sonlanmasıyla ilgili anlamlar ifade eden bir motiftir. Baykuş, karga gibi kuşlar uğursuz; güvercin, kumru ve, bülbül gibileri ise uğurlu sayılmıştır. Kuş bazen mutluluk, sevinç, sevgi bazen de ölen kişinin ruhunu ifade eder. Kanat motifi kadın ile özdeşleşmiştir (Erberk, 2002: 191). Dokumaların zemin kısmında ve mihrap bölümlerinde kullanılmıştır.

Sıçan Dişi: Zorlu ve aşamalı bir hayatı temsil eden bir motiftir. Zorluklar kadar kolaylıklar da vardır anlamında dokumalarda kullanılmıştır (Aytaç, 2000). Karaman Müzesinde bulunan dokumaların zemininde kullanılmıştır.

Kaz Ayağı: Hayatın güzelliklerini ifade etmek için dokumalarda kullanılmıştır (Yeşilyurt, 2014). Dokumaların zemin kısmında kullanılmıştır.

Eli Belinde (Eli Böğründe, Anaç): Yöredeki dokuma örneklerinde oldukça fazla uygulanmış bir motiftir. Eli belinde motifi dişiliğin bir simgesidir. Sadece analık ve doğurganlığın değil aynı zamanda uğur, bereket, kısmet, mutluluk ve neşeyi de sembolize etmektedir (Mavi, 2014). Dokumaların bordür kısımlarında kullanılmıştır.

Anadolu'daki dokumaların birçoğunda rastlanan bu motife gelin kız, çocuklu kız, aman kız, kahküllü kız, çatmalı, eğerkaşı ve eli koynunda gibi isimler verilmektedir (Erberk, 2002: 32).

Fotoğraf 1. Eli belinde
Fotoğraf 2. Göz
Fotoğraf 3. Kurt ağzı

Göz (Çapraz): Bazı insanların kötülüğe, zarara, şanslılığa ve hatta ölüme bile sebep olan güçlü bakışları olduğuna inanılmaktadır. Göz motifleri, insan gözünün kem bakışlara karşı en iyi koruyucu olduğu inancından dolayı ortaya çıkarılarak dokumalarda kullanılmıştır (Erberk, 2002: 128). Dokumaların madalyon bağlantılarında, zemin kısmında, şerit bölmelerinde ve bordürde kullanılmıştır.

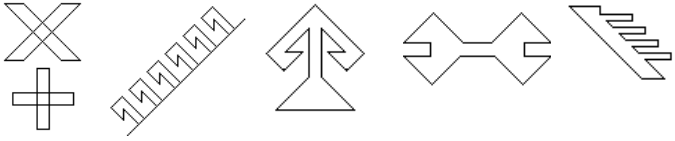

Şekil 3. Yöre dokumalarında kullanılan göz, kurt izi, koç boynuzu, kurt ağzı, kanat motifleri

Kurt İzi: Yörede dokumalarda kullanılan bu motifin tekrarlanması ile oluşturulan sular meydana getirilerek, çuval ve namazlık dokumaları uygulanmıştır. Dokumaların madalyon çevresinde şerit bölmelerinde, mihrapta ve zemin kısmında kullanılmıştır.

Koç Boynuzu: Türk dokumalarında üretkenlik, kahramanlık, güç ve erkeğe alamettir. Bununla birlikte bu motif, bunu dokuyan kişinin mutlu olduğunu ve bunu açıkça belirttiğini göstermektedir (Mavi, 2014). Dokumaların zemininde, mihrapta, madalyonda, şerit bölmelerinde ve kilimlik kısmında kullanılmıştır.

Bu motife Karaman'da koçboynuzu adı verilirken diğer yörelerde dağ tekesi ve koç ismiyle de bilinmektedir (Erberk, 2002: 34).

Kurt Ağzı, (Anahtarlık): Kurtlardan ve canavarlardan korunmak için dokumalarda kullanılmıştır. Tarih öncesi zamanlarda insanlar tehlikeli hayvanlardan kendilerini korumak için bu hayvanları taklit etmenin veya onlara benzer şekiller yapmanın doğru bir şey olduğuna ve onları koruduklarına inandıkları için bu motifi kullanmışlardır (Yeşilyurt, 2014). Dokumaların göbek çevresinde ve zemininde kullanılmıştır.

Müzede Bulunan Dokumalarda Kullanılan Geometrik Bezemeler

Geometrik biçimler kullanılarak oluşturulan motiflerdir. Motifler kendi içinde sınırlandırılabildiği gibi başlangıcı ve bitişi belli olmayan sonsuzluk etkisi çağrıştıran kompozisyonlarda, uygulamaları görülmektedir.

Bereket: Birlikte kullanılmış "eli belinde ve koçboynuzu" motifleri bir erkek ve bir kadını belirtir. Bereket deseni dişiyi gösteren iki elinde eli belinde motifi ve erkeği gösteren koçboynuzu motifinden oluşmaktadır (Erberk, 2002: 46). Kompozisyon ortasında göz ve bukağı gibi motiflerden meydana gelmektedir. Dokumaların zemin ve bordür kısımlarında kullanılmıştır.

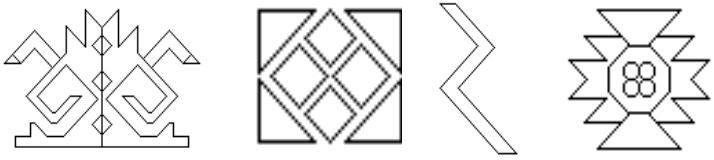

Şekil 4. Yöre dokumalarında kullanılan bereket, dama, su yolu, yıldız motifleri

Dikdörtgen: Dokumalarda planlı ve düzenli bir hayatı ifade etmekte kullanıldığı dokuyuculardan elde edinilen bilgiler arasında yer almaktadır (Mavi, 2014). Karaman Müzesinde bulunan dokumaların zemin kısmında kullanılmıştır.

Su Yolu (Sığır Sidiği, Akıtma, Zigzag): Su, yeniden doğuşun bedensel ve ruhsal yenilenmenin, yaşamın akışkanlığının ve sürekliliğinin bir ifadesi olarak dokumalarda kullanılmaktadır. Ayrıca bereket, soyluluk, bilgelik, saflık ve erdemin sembolüdür (Erberk, 2002: 102). Dokumaların bordür, mihrap, zemin kısımlarında ve şerit bölmelerinde kullanılmıştır.

Fotoğraf 4. Su yolu
Fotoğraf 5. Yıldız
Fotoğraf 6. Koç boynuzu

Yıldız (Sekiz köşe): İç içe geçmiş üçgenlerden oluşmaktadır. Değişik örneklerle bir arada kullanılan bu motif, dokumalarda ulaşılmazlığı ve üretkenliği temsil etmektedir (Erberk, 2002: 86). Dokumaların bordür kısımlarında kullanılmıştır.

Müzede Bulunan Dokumalarda Kullanılan Nesneli Bezemeler

Anadolu kadını günlük hayatta kullandığı objeleri estetik formlara sokarak dokumalarda da kullanmıştır.

Bukağı (Erkek, Dişi): Aile birlikteliğinin devamına, âşıkların düşkünlüğüne ve beraber olma arzusuna işaret ettiği dokuyucular tarafından elde edinilen bilgiler arasında yer almaktadır (Yeşilyurt, 2014). Dokumaların zemin kısmında kullanılmıştır.

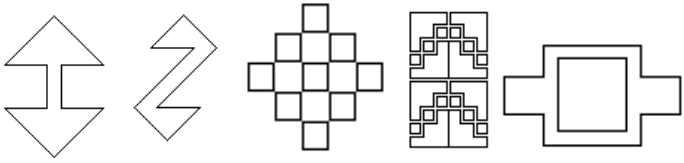

Şekil 5. Yöre dokumalarında kullanılan bukağı, çengel, dama, saç bağı ve sandık motifleri

Çengel (Çakmak, Haç): Türk dokumalarında haç ve çengeller insanları tehlikelerden koruduğuna inanıldığı için sık sık dokumalara işlenmiştir (Erberk, 2002: 138). Dokumaların sedef, bordür, zemin ve mihrap kısımlarında kullanılmıştır.

Dama: Dokumaların ince sularında kullanılan üçgen formunda, kare şekillerden oluşan motifin adıdır. Dokumaların zemin ve mihrap kısımlarında kullanılmıştır.

Saç Bağı: Bu motif Anadolu kadınlarının saç kesimi ve saçlarına bağladıkları süslere göre farklılıklar göstermektedir. Kendini ifade etmek için sembolik bir dil kullanan genç kızların evlilik isteklerini belirtmek için kullanılan bir motif olduğu dokuyuculardan edinilen bilgilerde yer almaktadır (Mavi, 2014). Dokumaların göbek, zemin ve bordür kısmında kullanılmıştır.

Fotoğraf 7. Sandık
Fotoğraf 8. Tarak
Fotoğraf 9. Ladik Gülü

Sandık: Bu motif genelde genç bir kızın çeyiz sandığını simgeler (Kırzıoğlu, 2001: 12). Bu sandığın içindeki nesneleri, eşinin evinde kullanmak için hazırlayan genç kızın beklentileri ve ümitleri dokuduğu dokumalara ve işlemelere yansıtılmıştır. Dokumalarda zemin ve bordür kısımlarında kullanılmıştır.

Anadolu'nun diğer yörelerinde sandık motifine çeyizlik adı verilmektedir (Erberk, 2002: 80).

Tarak: El motifine benzemekte olan bu motif, dokumanın kenarlarında su olarak ve dokumayı bölümlere ayırmakta kullanılmıştır. Dokumaların göbek çevresinde, zemin bölmelerinde, mihrapta, şerit bölmelerinde ve kenar suyu kısmında kullanılmıştır.

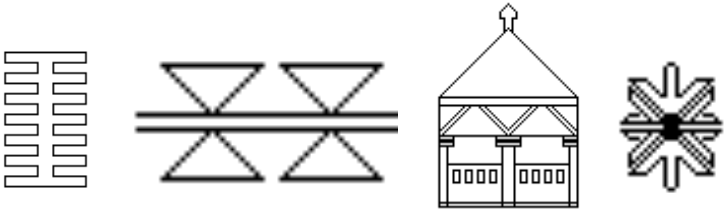

Şekil 6. Yöre dokumalarında kullanılan tarak, küpe, kubbe, aşk motifleri

Küpe: Cinselliği sembolize eder. Genç kızların evlilik isteğini belirtmek için takıldığı bilinir. Erkekler ise küpe takarak mesleklerin zirvesinde olduklarını karşı tarafa iletmek için takmışlardır (Erberk, 2002: 70). Dokumaların zemin sınırlarında ve bordür kısımlarında kullanılmıştır.

Kubbe: Toplu olarak ibadet etmeyi öneren bağlayıcı ve bütünleyici bir ifade aracı olarak dokumalarda kullanılmıştır (Aytaç, 2002). Dokumaların bordür kısımlarında kullanılmıştır.

Aşk: Aşk ve birleşim motifi, Uzakdoğu kökenli ying-yang motifinin Anadolu yorumudur. Zıtlıkların ifade edilmesinde oldukça çok kullanılan bir motiftir. Birbirini tamamlayan iki zıt renkli parçadan oluşan aşk ve birleşim motifi Anadolu da dokumalarda çok kullanılmış bir motiftir (Aytaç, 2002). Dokumaların zemin kısmında kullanılmıştır.

Kompozisyon özellikleri

Karaman Müzesinde bulunan kirkitli havlı dokumalar genel olarak iki sedef, bir bordür ve göbekten oluşmaktadır. Havsız dokumalarda ise bazen bölümlere ayrılmadan bir bütün olarak bazen de bantlara ayrılarak, dokuma işleminin gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Dokumalar zeminlere ayrılarak bir kompozisyon özelliği gösterir. Bu bölümlerin tamamı motifler ile bezenmiştir. Motifler birbiri ardına sıralanmasıyla kompozisyonda bir bütünlük meydana getirir. Dokumalarda kullanılmış olan mihraplar nişler üzerine oturtularak kompozisyon bütünlüğü sağlanmıştır. Dokumalarda insan ve hayvan figürleri kullanılmamıştır. Karaman ve çevresinde bulunan dokumalarda genellikle tek göbek kullanılmıştır.

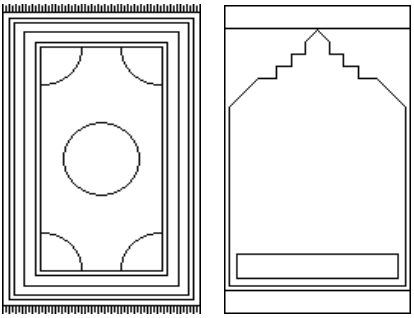

Kompozisyon Düzeni Şekilleri

Sonuç

Karaman Müzesi'nde bulunan kirkitli dokumaları, bilimsel olarak inceleyip kayıt altına almak; şimdiye kadar müzede bulunan kirkitli dokumalar hakkında yeterli çalışma yapılmamasından dolayı büyük önem arz etmektedir. Yapılan araştırmada, verilere en iyi şekilde ulaşabilmek için çalışma grubu ve örneklem grubu ayrı ayrı ele alınmıştır. Çalışma grubu müzede çalışmakta olan 11 bireyden oluşmaktadır. Örneklem grubu ise müzede bulunan yöreye ait 41 adet kirkitli dokumadan oluşturulmuştur. Çalışma grubuna uygulanan yüz yüze anket formu sonucunda bireylerin ne kadar zamandır müzede çalıştıkları, burada bulunan dokumalar hakkındaki görüşleri, dokumaların nasıl muhafaza edildiği ve niçin sergi salonunda sergilenmedikleri, dokumaların buraya nasıl ve neden teslim edildikleri, dokuma teslim eden kişilerin müze yetkililerinden belirli bir talepte bulunup bulunmadıkları gibi bilgiler belirlenmiştir. Ve bunların sonucunda müzenin sergi salonunun küçük olduğu, dokumaları teslim eden kişilerin belirli bir ücret talep etmedikleri gibi bu dokumalara değer bile vermedikleri tespit edilmiştir. Örneklem grubunda tespit edilen 41 dokuma örneği teknik olarak incelenmiş ve elde edilen ölçülerin istatiksel hesaplamaları yapılmıştır. Orijinal fotoğrafları çekilerek elde edilen veriler bilgi formu şeklinde düzenlenmiştir.

Yöre dokumacılığı yazılı belgelerden anlaşıldığına göre 16. yüzyıldan bu yana varlığını sürdürmektedir. Erken dönem örnekleri küçük ebatlı dokumalar veya seccade örnekleridir. Bunların yanında yastık, heybe ve çuval örnekleri de görülür.

Karaman yöresinde kirkitli dokumacılığın köklü bir geçmişi bulunmaktadır. Uzun yıllar kadın bireyler, kendi ihtiyaçlarını karşılamak, çeyiz hazırlamak ve aile bütçesine az da olsa katkı sağlamak için evlerinde ve atölyelerde halı dokuma işlemini sürdürmüşlerdir. Günümüzde kirkitli dokumalara verilen değer yok olmaya

yüz tutmuş; buna karşın makine halılarına verilen değer artmıştır. Bu nedenle bireyler evlerinde bulunan dokumaları ya elden çıkarmış ya da müzelere teslim etmeye başlamışlardır.

Müzenin ve teşhir salonunun küçük olmasından dolayı teslim edilen dokumalar, maalesef birkaç tanesi dışında depoda muhafaza edilmektedir. Burada bulunan kirkitli dokumalar hakkında herhangi bir tanıtım kataloğu, makale ve broşür bulunmamaktadır.

Müzede bulunan kirkitli dokumaların genellikle düzgün dikdörtgen formda olduğu görülmektedir (Tablo 2). Müzede bulunan dokumaların büyük çoğunluğunu havlı dokumalar oluştururken, havsız dokumalarda büyük oran ile cicim dokuma tekniği dikkat çekmektedir (Tablo 3). Karaman müzesinde bulunan havlı dokumaların cinsleri incelendiğinde yastık birinci sırada, seccade ikinci sıradadır. Müzede en az bulunan havlı dokuma cinsi sedir ve çuvaldır. Düz dokumalarda ise çuval birinci sıradadır. Yolluk ikinci sırada iken heybe de azalan değerlerle bulunmaktadır. (Tablo 4).

Karaman müzesinde bulunan kirkitli dokumalarda malzeme olarak tamamen yün kullanılmıştır (Tablo 5). Dokumalarda düz dokumalar çoğunlukla 4.100-6 kg ağırlığındadır. Havlı dokumalar ise çoğunlukla 2.100-4 kg ağırlığındadır. (Tablo 6). Karaman müzesinde bulunan halıların tamamında Türk düğümü kullanılmıştır. İncelenen dokumaların dm2 sindeki düğüm sıklığı kullanılan malzemelerin inceliklerinin farklı olmasından dolayı farklılık göstermektedir Düz dokumalarda 34x66, 36x68, 38x80 ve 40x78 kaliteler birinci sırada iken, havlı dokumalarda ise; %26.6 oran ile 24x26 ve 22x24 kaliteler birinci sıradadır (Tablo 7).

Müzede bulunan kirkitli havlı ve havsız dokumaların zemin renginde çoğunlukla beyaz; bezeme ipliklerinde ise en çok kırmızı renk kullanılmıştır (Tablo 8).

Müzede bulunan kirkitli dokumaların motif yerleşim düzenleri farklılıklar göstermektedir. Havlı dokumalarda köşe göbekli ve seccade gibi yerleşim planları kullanılırken havsız dokumalarda ise kompozisyonlar altıgen formda göbeklerin zeminde değişik şekillerde tekrarı ile oluşmaktadır. Verilere göre Karaman müzesinde bulunan havlı dokumalarda en çok kullanılan motif; koçboynuzu iken en az kullanılan ise goncagül, lale, akrep ve kubbe motifleridir. Havsız dokumalarda ise; koçboynuzu ve dama motifleri birinci sırayı paylaşırken, yingyang, küpe, anahtar ve zikzak motiflerinin ise nadir rastlanan motifler olduğu tespit edilmiştir. (Tablo 9). Seccade halılarında mihrap nişleri direkler üzerine oturtularak, sembolik motifler ile zenginleştirilmiştir.

Karaman da bulunan dokumalar komşu il ve ilçe olan Mersin, Karapınar ve Aksaray yörelerinden etkilenmiştir.

Kaynaklar

Aslanapa, O. Türk Halı Sanatının Tarihi Gelişmesi. Arış, Yıl:1, Sayı:3, Aralık, Ankara 1997.

Aslanapa, O. ; Durul, Y. Selçuklu Halıları, Ak Yayınları, İstanbul, 1973.

Aytaç, A. Türk El Dokumaları, Ceylan ofset, Konya, 2000.

Aytaç, A. Rönesans Ressamlarının Tablolarında Oryantalist Türk Halısı Tasvirleri. İpek Yolu Dergisi Özel Sayı Konya Kitabı V.Konya, Aralık, 2002.

Başaran, F.N. ; Güneş, H. Çanakkale İli Yenice İlçesi Davutköy Halılarından Örnekler. Gazi Üniversitesi I. Ulusal El Sanatları Sempozyum Bildirileri, S:47-57, Ankara, 2008.

Deniz, B. Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yaygıları. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını 215, 2000.

Erberk, M. Çatalhöyükten Günümüze Anadolu Motifleri. Ankara Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.

Genç, M. Silifke Türkmenlerinde Dokuma ve Boyama Özellikleri (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2003.

Gürbüz, U. Türk Halılarında Doğal Renkler ve Boyalar. Ankara, 1988.

Gürcüm, H. B. Tekstil Malzeme Bilgisi. Ankara, 2005.

Sanıbelli, E. Günümüz Türk Halılarında Yozlaşma Nedenleri. Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde, Üniversitelerde El Sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı. Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayını,18-20 Kasım, İzmir, s:382-390, 1994.

Tekçe, F. Pazırık, Altaylardan Bir Halının Öyküsü. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1542, Sanat Tarihi Dizisi, 64/5, Ankara, 1993.

Önder, M. Anadolu'da Kilimlerde Konuşur. Kültür ve Sanat Dergisi, Türkiye İş Bankası Yayını, Y.3, S.11, Eylül, s.43-44, 1991.

Yazıcıoğlu, Y. El Dokusu Halıcılık. Ankara:Menekşe Yayıncılık, 1992.

Yeşilyurt, C. Dokuma Ustası, Karaman, 2014. (Kaynak Kişi).

Mavi, A. Dokuma Ustası, Karaman, 2014. (Kaynak Kişi).